

2024, 8 (4), 957-980 | Araştırma Makalesi

Türk Edebiyatında Fânî Mahlaslı Şâirler

Şevket Enes Samancıoğlu¹

Öz

Bu makale, "Fânî" mahlasını kullanan şâirler arasındaki kimlik karmaşasını çözümlemeyi, her bir şâirin edebî kişiliğini ayırt etmeyi ve aynı mahlası kullanan şâirleri bir araya getirerek değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Divan edebiyatında mahlas kullanımı, şâirlerin edebî kimliklerini oluşturdukları köklü bir gelenek olmasına rağmen, aynı mahlası seçen birden fazla şâirin varlığı, zamanla kimlik karışıklıklarına neden olmuştur. Bu durum, özellikle biyografik bilgilerin sınırlı olduğu şâirler üzerinde yapılan araştırmalarda ciddi bir problem teşkil etmektedir. Tezkireler ve diğer tarihî kaynaklar, aynı mahlası taşıyan şâirlerin hayat hikayelerini ve eserlerini birbirine karıştırılabilmekte, bu da edebiyat araştırmacıları için metodolojik bir zorluk yaratmaktadır.

Çalışmada, "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin kimliklerinin tezkirelerde ve literatürde karıştırıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Fânî İsa Hoca ve Alacahisarlı Fânî örnekleri üzerinden bu kimlik karmaşası ele alınmış, tezkirelerdeki eksik ve yanlış bilgilerin neden olduğu sorunlar ortaya konmuştur. Ayrıca, çalışmamızda aynı mahlası kullanan şâirler üzerine yapılan çalışmaların edebiyat araştırmalarına sunduğu katkılar değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında, tezkireler ve diğer tarihî kaynaklar incelenmiş ve "Fânî" mahlasını kullanan toplam on bir şâir tespit edilmiştir. Bu şâirlerin bir araya getirilmesiyle edebiyat tarihine katkıda bulunarak araştırmacılara bir referans kaynağı oluşturmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Türk İslam Edebiyatı, Şâir, Mahlas, Fânî

Samancıoğlu, Şevket Enes. "Türk Edebiyatında Fânî Mahlaslı Şâirler". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 8/4 (Aralık 2024), 957-980. <https://doi.org/10.32711/tiad.1568977>.

Geliş Tarihi	17.10.2024
Kabul Tarihi	31.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makedir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, s.enessamancioglu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1554-3780

Poets with Fânî Pseudonym in Turkish Literature

Şevket Enes Samancıoğlu¹

Abstract

This article aims to analyze the identity confusion among poets who used the pseudonym "Fânî," to distinguish the literary persona of each poet, and to evaluate these poets collectively by compiling them. Although the use of pseudonyms in Divan literature is a well-established tradition that helped poets establish their literary identities, the presence of multiple poets using the same pseudonym has led to identity confusion over time. This issue poses a significant challenge, particularly in research focused on poets with limited biographical information. Tezkires and other historical sources often conflate the life stories and works of poets sharing the same pseudonym, creating methodological difficulties for literary scholars.

In this study, it was identified that the identities of poets using the pseudonym "Fânî" have been confused in tezkires and literary sources. The cases of Fânî İsa Hodja and Alacahisarlı Fânî are discussed to illustrate this identity confusion, and the issues stemming from incomplete and incorrect information in the tezkires are highlighted. Additionally, the contributions of studies focusing on poets with the same pseudonym to the field of literary research are evaluated. Within the scope of this study, tezkires and other historical sources were analyzed, and a total of eleven poets using the pseudonym "Fânî" were identified. By compiling these poets, the study aims to provide a valuable reference for researchers and contribute to the history of literature.

Keywords: Turkish Literature, Turkish Islamic Literature, Poet, Pseudonym, Fânî

Samancıoğlu, Şevket Enes. "Poets with Fânî Pseudonym in Turkish Literature". Türkiye Journal of Theological Studies 8/4 (Aralık 2024), 957-980. <https://doi.org/10.32711/tiad.1568977>.

Date of Submission	17.10.2024
Date of Acceptance	31.12.2024
Date of Publication	31.12.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof., Karabuk University, Faculty of Theology, Department of Ottoman Turkish and Islamic Turkish Literature, Karabuk, Türkiye, s.enessamancioglu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1554-3780

Giriş

Şâirler, edebiyat dünyasında asıl isimleriyle tanınmazlar. Divan edebiyatında her şâir, eserlerini tanıtmak ve kendilerini ifade etmek amacıyla "mahlas" olarak bilinen takma isimler kullanmıştır. Bu mahlaslar, şâirlerin gerçek kimliklerini gizleyerek şiirlerinin kendilerine ait olduğunu belirtmelerine olanak sağlamıştır. Mahlas kullanımı, Divan şiirinde bir gelenek hâline gelmiş ve şâirlerin eserlerinde kişisel tarzlarını ve karakteristik özelliklerini yansıtan önemli bir unsur olmuştur. Şâir şiire ilk adımlarını atmaya başlarken asıl adı yerine kendini edebiyat dünyasına tanıttak bir başka isim seçerek şiirlerini yazmıştır.³

Edebiyat araştırmacıları, özellikle topluma çok etki etmeyen şâirler üzerinde yaptığı araştırmalarda söz konusu şâirler hakkında bilgi edinmekte zorlanmaktadır. Şâirlerin hayatının yer aldığı tezkirelerde böyle şâirlerin terceme-i hâli ya yüzeysel olarak birkaç cümle ile aktarılır ya da hiç verilmez. Şâirler hakkında elde edilen bilgiler azaldıkça şiirlerinin aynı mahlası kullanan diğer şâirlerle karıştırılma ihtimali artmaktadır. Araştırmacılar için her ne kadar böyle bir zorluk söz konusu olsa da mahlas kullanımı, şiirlerin başka eserlerle karışmasını engelleyen önemli bir işlev görmüştür.⁴ Şâirler, bu takma isimler aracılığıyla hem kendilerini tanıtmış hem de eserlerinin özgünlüğünü koruma altına almışlardır. Bu sayede edebî metinlerde kimlik karmaşası yaşanmasının önüne geçilmiştir. Ancak her ne kadar şâirler kullandıkları mahlaslarla kendilerine bir kimlik oluşturmuşsa da aynı mahlası taşıyan şâirlerin kimliklerinin zamanla birbirine karışmasına da zemin hazırlamıştır. Özellikle hakkında sınırlı bilgi bulunan ve günümüze yalnızca birkaç şiiri ulaşabilen şâirlerin tanıtılması amacıyla yapılan çalışmalarda, aynı mahlası paylaşan şâirleri birbirinden ayırmak edebiyat araştırmacıları için ciddi bir zorluk yaratmaktadır. Bu durum sadece edebiyat çalışmalarında değil, şâirleri tanıtan ve onlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan tezkirelerde de görülmektedir. Tezkire yazarlarının hakkında az bilgi sahibi olduğu şâirleri karıştırdığı, birinin hayat hikayesini ya da eserlerini aynı mahlası kullanan başka bir şâire mâl ettiği bu tür karışıklıklar, doğru kimliklendirme ve edebî mirasın doğru bir şekilde anlaşılması açısından önemli bir engel teşkil etmektedir.

"Fânî" kelimesi içerdiği tasavvufî anlam bakımından eserlerde ve şiirlerde çokça kullanılan bir kelimedir. Ancak bu kelimeyi mahlas olarak kullanan şâir sayısına baktığımızda bu sayının çok daha az olduğu görülmektedir. "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin sayısının sınırlı olmasına rağmen zaman içinde benzer mahlasları kullanan birden fazla şâirin varlığı, bu şâirlerin kimliklerinin birbirine karışmasına ve "Fânî" mahlasını kullanan şâirler üzerine çalışma yapan edebiyat araştırmacıları için karmaşık bir sorun hâline gelmesine yol açmıştır. Aynı sorunla tezkire yazarlarının da karşılaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin edebiyat tarihindeki yerlerini netleştirmek, bu kimlik karmaşasının çözülmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu makalede, "Fânî" mahlaslı şâirler arasındaki kimlik karmaşasını çözümlenmek ve her bir şâirin edebî kişiliğini ayırt etmek amacıyla eldeki tezkireler ve diğer tarihî kaynaklar

³ Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/395.

⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 294.

incelenmiştir. Ayrıca, "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin bu mahlas tercihini neden yaptıkları sorusuna da bir açıklık getirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, aynı mahlası kullanan şâirlerin biyografik ve tematik özelliklerinin değerlendirilmesi, edebî eserlerin doğru kimliklere atfedilmesi için metodolojik bir çerçeve sunmak amaçlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin ayrıştırılmasını sağlamak, bu mahlası kullanan şâirleri bir araya getirmek ve bu doğrultuda Türk edebiyatı araştırmalarına kaynak teşkil edecek bir referans oluşturmaktır. Ayrıca çalışmamızda aynı mahlası kullanan şâirlerin bir araya getirilmesiyle yapılacak çalışmaların edebiyat araştırmalarına katkılarını yönelik değerlendirilmelerde bulunulmuş ve bu çalışmaların faydalarından bahsedilmiştir.

Bu hedeflere ulaşabilmek için çalışmamızda belirli bir yöntem izlenmiştir. İlk olarak, aynı mahlası kullanan şâirler üzerinde yapılan çalışmaların edebiyat araştırmalarına sunduğu katkılar değerlendirilmiştir. Sonrasında "Fânî" mahlasını kullanan şâirlerin tespiti için yaptığımız araştırmada başvuru başlıca kaynaklar; edebiyat tezkireleri, divanlar ve çeşitli literatür taramaları olmuştur. Bu kaynaklarda yer alan şâirlerin biyografik bilgileri derlenmiştir. Ayrıca tezkirelerde yer almayan ancak Fânî mahlasını kullanan iki şâir de tanıtılarak çalışma içerisinde Fânî mahlasını kullanan şâirler arasında zikredilmiştir.

Bu çalışmada "Fânî" mahlaslı iki şâir hakkındaki bilgilerin günümüzde nasıl karıştırıldığını görmek mümkün hâle gelmiştir. Özellikle Fânî İsa Hoca ile Alacahisarlı Fânî'ye dair yapılan çalışmalarda, iki şâirin karıştırıldığı görülmektedir. Tezkirelerde yer alan bilgiler, aynı mahlası kullanan şâirler arasında karşılaştırılmadan değerlendirildiğinde, Alacahisarlı Fânî'ye ait biyografik bilgilerin İsa Hoca'nın hayatına dahil edildiği tespit edilmiştir. Mahlas benzerliğinden kaynaklanan bu karışıklıkta yazılı kaynakların etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

1. Aynı Mahlası Kullanan Şâirlerin Bir Araya Getirilmesinin Edebiyat Araştırmalarına Katkıları

Edebiyat tarihimizde, şâirlerin kişisel tercihleri ve sanatsal eğilimleri doğrultusunda aynı mahlası kullanmaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Aynı mahlası kullanan şâirler günümüzde yapılan çalışmalarla bir araya getirilerek okuyucu ve araştırmacıların istifadesine sunulmaktadır.⁵ Bu sebeple, aynı mahlası taşıyan şâirlerin kimliklerinin ayrıştırılması ve bir araya getirilmesi, günümüzde yapılan çalışmaların önemli bir hedefi olmuştur. Bu tür çalışmalar, yalnızca şâirlerin edebî kişiliklerini daha doğru bir şekilde ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda okuyucu ve araştırmacılar için güvenilir ve kapsamlı bir referans kaynağı sunar. Aynı mahlası kullanan şâirlerin bir araya

⁵ Söz konusu çalışmalar için bk. Alim Yıldız, "Divan Edebiyatında Fenâî Mahlaslı Şâirler", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 7/1 (2003), 345-356; Nesrin Sofuoğlu, "Türk Edebiyatında Hâdî Mahlaslı Şâirler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2020), 44-65; Hikmet Atik, "Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şâirler", *İSTEM* 5 (2005), 169-180; Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında Natî Mahlasını Kullanan Şâirler", *İSTEM İslamî Sanat, Tarih Edebiyat ve Musiki Dergisi* 2 (2003), 77-80; Ahmet Karataş, *XVI. Asır Türk Edebiyatının Rizâî Mahlaslı Şâirleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013); Nesrin Sofuoğlu, "XVI. Ve XVII. Yüzyılda Yaşamış Hâdî Mahlaslı Şâirler Üzerine", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2020), 199-230; Ahmet İçli, "Divan Edebiyatında Levendî Mahlaslı Şâirler ve Musullu Levendî", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 7/18 (25 Temmuz 2020), 203-217; Ahmet İçli, "Klasik Türk Edebiyatında Fasihi Mahlaslı Şâirler ve Hasan Fasihî'ye Atf Edilen Divan Üzerinde Analitik Bir İnceleme", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/53 (25 Mart 2022), 206-231; Hanife Koncu, "Klasik Türk Edebiyatında Vâlî Mahlaslı Şâirler ve Vâlî-i Âmidî", *İlmi Araştırmalar* 9 (31 Ocak 2014), 119-132; İbrahim Sona - Mahir Selim Keskin, "Türk Edebiyatında 'Sırrî' Mahlaslı Şâirler ve 'Derviş Selim Sırrî Dîvânı'", *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (24 Nisan 2019), 16-36.

getirilmesi, şâirlerin doğru tanınmasını sağlamanın yanı sıra edebiyat tarihi, eser analizi ve biyografik incelemeler gibi alanlarda da büyük katkılar sunmaktadır. Bu katkılar ise şu şekilde özetlenebilir:

a. Şâir kimliklerinin netleşmesi: Aynı mahlasla şiir yazar şâirlerin biyografik bilgilerini tezkireler, divanlar ve mecmualar ışığında derlemek her bir şâirin kimliğini ve edebî hayatını daha net bir şekilde belirlememize olanak sağlar.

b. Dönemler ve edebî akımlar arasındaki farklılıkların anlaşılması: Farklı dönemlerde yaşamış veya çeşitli edebî akımlardan etkilenmiş şâirlerin aynı mahlasları kullanmış olmaları, onların ortak bir dünya görüşüne sahip olabilecekleri izlenimini yaratabilir. Bu şâirlerin yapılan çalışmalarla bir araya getirilmesi, farklı dönemler ve edebî akımlar arasındaki farklılıkların daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bu durum, edebiyat tarihinin ve gelişiminin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır.

c. Araştırma ve referans kaynağı oluşturma: Aynı mahlası kullanan şâirlerin biyografik verilerinin yapılan detaylı araştırmalarla tek bir çalışmada toplanması, edebiyat araştırmacıları için değerli bir referans kaynağı oluşturur. Araştırmacı, inceleme yapmak istediği şâirle aynı mahlası kullanan diğer şâirlerin birbirine karışma ihtimalini daha aza indirerek araştırmasını yapar.

d. Şâirler arasındaki etkileşimlerin belirlenmesi: Aynı mahlası kullanan şâirler arasında bir etkileşim olup olmadığı, bu çalışmalar sayesinde daha net bir şekilde ortaya çıkarılabilir. Şâirlerin birbirlerinden nasıl etkilendikleri, birbirlerine göndermelerde bulunup bulunmadıkları gibi konuların aydınlatılması, edebiyat tarihi açısından yapılan çalışmalar sayesinde önemli bilgiler sunabilir.

e. Mahlasın tarihsel ve kültürel bağlamda incelenmesi: Aynı mahlası kullanan şâirlerin farklı dönemlerdeki kullanımları, bu mahlasla yüklenen anlamların nasıl değiştiğini veya evrildiğini gösterir. Bu da mahlasın tarihsel ve kültürel bağlamını anlamaya yönelik derinlemesine bir çalışma yapma imkânı sunar.

f. Yeni araştırma alanlarının açılması: Bu tür çalışmalar, edebiyat araştırmacıları için yeni araştırma alanları ve soruları ortaya çıkarabilir. Örneğin, aynı mahlası kullanan şâirlerin eserlerinde ortak temalar veya motifler olup olmadığı incelenebilir, bu da edebiyatımızın farklı yönlerini keşfetmeye ve yeni araştırmalar yapmaya olanak tanır.

Sonuç olarak, aynı mahlası kullanan şâirlerin bir araya getirilmesi üzerine yapılan çalışmalar, edebiyat araştırmaları açısından giderek büyük bir önem kazanmaktadır. Bu tür çalışmalar, sadece şâirlerin bireysel kimliklerinin netleşmesine ve edebî miraslarının doğru bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmakla kalmaz aynı zamanda edebiyat tarihinin ve gelişiminin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesine olanak tanır. Şâirler arasındaki etkileşimlerin belirlenmesi, mahlasların tarihsel ve kültürel bağlamda incelenmesi ve yeni araştırma alanlarının açılması gibi faydalar, bu tür araştırmaların değerini daha da artırmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmaların hem edebiyat tarihine ışık tutacak hem de gelecekte yapılacak araştırmalara sağlam bir temel oluşturacak önemli bir kaynak işlevi göreceği açıktır.

2. Fânî Mahlaslı Şâirler

Edebiyatımızda bazı şâirlerin mahlas olarak kullandıkları “Fânî” kelimesi, sözlükte “son

bulucu, sonlu, ölümlü, kalımsız, bâkî olmayan” gibi anlamlara gelmektedir.⁶ Fânî kelimesinin zıttı “bâkî”dir. Şâirler bu kelimeyi de mahlas olarak kullanmışlardır.

Fânî kelimesi, Arapça tükenmek, yok olmak anlamına gelen “fenâ” kelimesinden türemektedir. Fenâ, Allah'ta yok olma ve O'na yakın olma yolu olan tasavvufta çokça kullanılan önemli kavramlar arasındadır. Fenâ, kulun fiilini görmemesi hâlini ifade eder ve bu mertebeye erişenler “Lâ fâile illallâh” derler.⁷ Fânî kelimesi ise fenâdan türeyerek “kendi varlığını ve nefsini yok etmek, kendini yok edecek kadar o şeye bağlanmak” manasında tasavvufta ve edebiyatımızda çokça kullanılmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz kelime manalarından yola çıkarak şâirlerin “Fânî” mahlasını kullanmalarının tasavvufî bir anlayışa dayandığını söyleyebiliriz. Şâirler, dünya hayatının geçiciliğini, insanın fânîliğini ve bu dünyada hiçbir şeyin kalıcı olmadığını vurgulamak maksadıyla bu mahlası seçmişlerdir. Bu, onların Allah Teâlâ'ya olan derin bağlılıklarını ve teslimiyetlerini gösterir. Aynı zamanda bu mahlası kullanan şâirlerin dünyadan el çekmiş, kendisini Allah'a adanmış kimseler olduğunu ve hayatın geçici olduğu bilinciyle hareket ettiklerini göstermektedir.

Çalışmamızda, “Fânî” mahlasını kullanan şâirleri tespit etmek ve kimliklerini doğru bir şekilde ayırt edebilmek amacıyla kapsamlı bir kaynak taraması gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, Osmanlı edebiyatında mahlas kullanımının yaygın olduğu dönemlere ait suarâ tezkireleri incelenmiş ve tezkirelerde adı geçen “Fânî” mahlaslı şâirler tespit edilmiştir. Ardından, eldeki mevcut bilgilerle bu şâirlerin varsa hayatı, eserleri, biyografik bilgileri, divanlar ve diğer edebiyat kaynakları taranarak analiz edilmiştir. Tezkirelerde yer almayan şâirleri de kapsayacak şekilde, edebiyat tarihine dair yapılmış çeşitli akademik çalışmalar ve literatür taramaları da değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgilerden yola çıkarak tespit edilen şâirlerin biyografik bilgileri ve şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Bu süreçte, aynı mahlası kullanan şâirlerin kimliklerinin karıştığı noktalar tespit edilerek, yanlış atıfları düzeltmeye yönelik karşılaştırmalı bir analiz yöntemi izlenmiştir. Özellikle Fânî İsa Hoca ve Alacahisarlı Fânî gibi benzer biyografik detaylara sahip şâirler üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapılmış, bu şâirlerin tezkirelerde yer alan hayat hikâyeleri arasındaki farklar ortaya konulmuştur. Bu kapsamlı ve metodolojik yaklaşımla, çalışmada toplamda on bir “Fânî” mahlaslı şâirin kimlikleri netleştirilmiş ve Fânî mahlaslı şâirler üzerine yapılacak edebiyat araştırmalarına bir referans oluşturacak şekilde detaylandırılmıştır. Tespit edilen şâirleri ve bu şâirlerin geçtiği kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz:

Şâirin Adı	Doğum/Ölüm Tarihi	Doğum Yeri	Şâirin Yer Aldığı Kaynaklar
Fânî, Ali Şîr Nevâî	1441/1501	Herat	(Şâir tezkirelerinin neredeyse tamamında şâir hakkında bilgi bulunmaktadır.)

⁶ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), 918.

⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 188.

Fânî Dede	.../1504 15-16. yy.	Karahisar	Sahih Ahmed Dede (<i>Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye</i>), Esrar Dede (<i>Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i Nâîli</i>)
Fânî, Kadı Mehmed Çelebi-zâde	.../... 16. yy.	Filibe	Sehî Beg (<i>Heşt Bihîşt</i>), Kınalızâde Hasan Çelebi (<i>Tezkiretü'ş-Şu'arâ</i>), Aşık Çelebi (<i>Meşâ'irü'ş-Şu'arâ</i>), Mustafa (Cârullahzâde) (<i>Beyânî Tezkiresi</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i Nâîli</i>)
Fânî, İsa Hoca	.../... 16. yy.	Filibe	Kınalızâde Hasan Çelebi (<i>Tezkiretü'ş-Şu'arâ</i>), Aşık Çelebi (<i>Meşâ'irü'ş-Şu'arâ</i>), Mustafa (Cârullahzâde) (<i>Beyânî Tezkiresi</i>), Latîfî (<i>Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ</i>), Abdurrahman Hibrî (<i>Enîsü'l-Müsâmirîn</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i Nâîli</i>)
Fânî	.../... 15. yy.	Alacahisar	Riyâzî Muhammed Efendi (<i>Riyâzü'ş-Şu'arâ</i>), Bağdatlı Ahdî (<i>Gülşen-i Şu'arâ</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i Nâîli</i>)
Fânî	.../...	?	Ârifî'nin defteri
Fânî	.../...	?	Şükrü Elçin (<i>Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şâirleri</i>)
Fânî, Attar Fânî	.../... 16. yy.	?	Abdurrahman Hibrî (<i>Enîsü'l-Müsâmirîn</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i Nâîli</i>)
Fânî Efendi, Mehmed Abdalbâkî Fânî	1850/1935	Süleymaniye	İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal (<i>Son Asır Türk Şâirleri</i>), Mehmet Nail Tuman, (<i>Tuhfe-i</i>

Efendi			<i>Nâîlî</i>)
Fânî, Mehmed Reşid Fânî	1877/...	Varna	Reşid Fânî (<i>Fânî Çiçekler</i>)
Fânî, Lütfi Filiz	1911/2007	Tire	Lütfi Filiz (<i>Noktanın Sonsuzluğu</i>), (<i>Fânî Divanı</i>)

2.1. Fânî, Ali Şîr Nevâî

Türk Edebiyatı'nda Fânî mahlasını kullanan şâirlerin en büyüğü ve en meşhuru Ali Şîr Nevâî'dir. Türk Çağatay Edebiyatı'nın en büyük şâirleri arasında yer alan Ali Şîr Nevâî, Farsça yazmış olduğu şiirlerde "Fânî" mahlasını kullanmıştır.⁸

Ali Şîr Nevâî, yazmış olduğu eserlerle yalnızca Çağatay Edebiyatı'nın değil, bütün Türk Edebiyatı'nın en büyük şâirlerindedir. Nevâî'nin soyu Uygur kabilesinden gelmektedir. 1441'de Herat'ta dünyaya gelen şâir, Kıçkine Bahşî'nin oğludur. Nevâî, Fars Edebiyatı'nın özellikle Molla Câmî'nin etkisiyle zirveye ulaştığı bir dönemde, Türkçenin yüksek bir edebiyat dili olarak kullanılabilceğini ve birçok açıdan Farsçadan üstün olduğunu öne sürerek hem manzum hem de mensur Türkçe onlarca eser kaleme alarak 1501 yılında vefat etmiştir.⁹

2.2. Fânî Dede

Biyografik kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunan Fânî Dede'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. *Tuhfe-i Nâîlî*'de 1504 yılında vefat ettiği yazmaktadır.¹⁰ Kaynaklarda yer alan bilgilere göre 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında yaşadığı anlaşılmaktadır. Sahih Ahmed Dede'nin *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye* adlı eserinde kendisinden "Şeyh Ahmed-i Fânî" olarak bahsedilmesinden dolayı¹¹, Fânî Dede'nin asıl adının "Ahmed" olduğu ifade edilebilir. Fânî Dede, Mevlevîlik tarihinde Ehl-i beyt sevgisine özel önem verme hususunun kendisiyle birlikte yeni bir boyut kazandığı Mevlevî dedelerinden Divane Mehmed Çelebi¹²'ye intisap etmiştir. Karahisar'da doğup ölümüne kadar Karahisar Mevlevihanesi'nde görevini sürdüren Mehmed Çelebi kaynaklarda Paşa Çelebi olarak da geçmektedir. Paşa Çelebi'nin tedrisinde riyazetini tamamlayan Fânî Dede, onun halifesi olarak Lazkiye

⁸ Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/450.

⁹ Ali Şîr Nevâî'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.

Ahmet Kartal - Yusuf Çetindağ, "Ali Şîr Nevâî/Nevâî, Fânî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 08 Ağustos 2024).

Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

Agâh Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevâî Hayatı Sanatı ve Kişiliği* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1965).

¹⁰ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâîlî*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 750.

¹¹ Sahih Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*, haz. Cem Zorlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 239.

¹² Nihat Azamat, "Divane Mehmed Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/437.

Mevlevihanesi'nde irşad postuna oturmuştur.¹³ Esrar Dede tezkiresinde, Fânî'nin ârifâne ve sâlikâne şiirlerinin olduğundan ve bunların Mevlevî dervişleri tarafından çokça okunduğundan bahseder.¹⁴

Fânî'nin günümüze ulaşan tek eseri *Divan*'ıdır. Tek nüshası bulunan *Divan* üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.¹⁵ Eserde eksik kısımların olduğu belirtilmektedir.

Şiirlerinde "Fânî" mahlasını kullanmış ve bir beytinde bunu şu şekilde ifade etmiştir:

*Adımız Fânî ise kendümüzi hâk idelüm
Ya 'nî kim nefsumüzi küllî fenâ isteyelüm*¹⁶

Tasavvufi temaları şiirlerinde ağırlıklı olarak işleyen şâir, divan edebiyatı mazmunlarından da sıkça yararlanmıştı. Manzumelerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik etkisi açık bir şekilde görülmektedir.¹⁷

Esrar Dede, "ârifâne eş'âr ve sâlikâne güftârları olup" şeklinde söz ettiği Fânî mahlaslı şâirin şu gazelini örnek olarak vermiştir¹⁸:

*Dehr-i dūna aldanup kalma tebâhiler gibi
Âşinâ ol baħr-ı 'aşk-ı yâre mâhiler gibi*

*Nefs elinden almak istersen gönül mülkin şehâ
Çek kanâ 'at seyfini sen de sipâhiler gibi*

*Ķanlı dâğıyla müzeyyen kıl ser-â-ser çeşmüñi
Câme-i zerrin dilersen pâdişâhiler gibi*

*Dilde envâr-ı tecellî-yi cemâl itsün zuħur
Ķayrden âyineñi pâk it ilâhiler gibi*

*Göñlünün Tebrîzine sultân olayum dir iseñ
Fâniyâ cân terkin ur bu yolda şâhiler gibi*

Esrar Dede aynı zamanda Fânî Dede'nin lugaz yazmadaki ustalığından da bahseder.¹⁹ Eserine almış olduğu lugaz şu şekildedir:

*Ol nedür kim anda 'âlem naķş olur
Geh bozılır geh yazılır bî-ķarâr*

¹³ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 419.

¹⁴ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, 420.

¹⁵ Abdulkadir Kayhan, *Divan-ı Fânî İncelemesi* (İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

¹⁶ Kayhan, *Divan-ı Fânî İncelemesi*, IX.

¹⁷ Kayhan, *Divan-ı Fânî İncelemesi*, XIII.

¹⁸ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, 420.

¹⁹ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, 420.

*Her neyi kim ister iseñ anda var
Ger temâşâ ise maķşûd anda var*

*Ger dilerseñ Haķķı dağı anda bul
Feth olur anda vişâle râh-ı yâr*

*Kim bunu feth eyler ise Fâniyâ
Cân u dilden hiğmet eyle bende-vâr*

Fânî Dede'nin yazmış olduğu şiirlerde Mevlânâ ve Mevlevîlik etkisi açık bir şekilde görölmektedir. Gazellerinde Hz. Mevlânâ'ya olan sevgisini ve bağlılığını dile getirmiş, onun öğretilerini şiirleri ile yaymaya gayret göstermiştir:

*Pîrüm ü şeyhum emîrum şâh-ı Mevlânâ durur
Dü-cihânda dest-gîrum şâh-ı Mevlânâ durur*

*Yok durur 'aķlum benüm lâ-ya'ķıl-ı dîvâneiyem
Hüşum u 'aķl-ı ĥabîriüm şâh-ı Mevlânâ durur*

*Bu şeb-i firķatde baña hiĉ zûlmet ķılmadı
Ćün benüm bedr-i münîrim şâh-ı Mevlânâ durur*

...

*Fâniyem kim 'âlem içre bir gedâ-yı ebterem
Pâdişâh-ı bî-nazîrüm şâh-ı Mevlânâ durur²⁰*

2.3. Fânî, Kadı Mehmed Ćelebi-zâde

Kaynaklarda doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Filibe'de doğduğu tahmin edilmektedir. Ehl-i ilim zümresinden olan şâirin asıl adı Abdulkerim'dir. İnsanlar arasında Mehmed Ćelebi-zâde Abdulkerim Ćelebi olarak tanınmaktadır.²¹ Babası Mehmed Ćelebi Filibe kadısı iken vefat etmiştir.²² Babasının "ekâbir-i kuzât"tan olduğu ve *Şeyh Vefâ Rûz-nâmesi* adlı bir eserinin olduğu bildirilmektedir.²³ Bazı kaynaklarda şâir Mevlânâ Fânî olarak geçmektedir.²⁴ Arabistan'da kadılık yapan Fânî Abdulkerim Ćelebi, burada vefat etmiştir. Şimdiye kadar şâir hakkında ayrıntılı bir ĉalıřma yapılmamış, elimizde tezkirelerden günümüze ulaşan beyitleri bulunmaktadır. Aşağıda yer verdiğimiz beyitler, şâirin tezkireler vasıtasıyla günümüze ulaşan beyitleridir:

Şi'r:

²⁰ Kayhan, *Divan-ı Fânî İncelemesi*, 64-65.

²¹ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt*, haz. Halûk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey (Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 230.

²² Kınalızâde Hasan Ćelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, haz. Aysun Sungurhan (Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 653.

²³ Aşık Ćelebi, *Meřâ'irü'ş-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıĉ (Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 496.

²⁴ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt*, 150.

Ařık Ćelebi, *Meřâ'irü'ş-Şu'arâ*, 496.

Nür-ı hüsnin kim terâşında o mehveş gösterür

*San karañu gicede Müsâya âteş gösterür*²⁵

Velehû:

Meyl itdi rûhından dil gîsü-yı perîşâna

*Rûmilini terk idüp düşdi 'Arabistâna*²⁶

2.4. Fânî, İsa Hoca

Kaynaklarda şâirin Filibeli olduğu hususunda ittifak vardır. Doğum ve vefat tarihi bilinmemektedir. Asıl adı İsa'dır ve İsa Hâce namıyla meşhurdur. *Beyânî Tezkiresi'*nde ve Kınalı-zâde'nin *Tezkiretü's-Şu'arâ* adlı eserinde Latîfî'nin hocası olduğundan bahsedilir.²⁷ Latîfî, şâirin gençlik zamanlarında "Meylî" mahlasını, vücut kuvvetinin ve sağlığının gidip yaşlı bir insan olduğu zamanlarda ise "Fânî" mahlasını kullandığını söylemektedir.²⁸ TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü)'nde yapılan bir çalışmada Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ* adlı eserinden yararlanılarak Fânî'nin Zarîfî Hasan Efendî'ye intisap ettiği söylene de²⁹ burada yer alan bilgilerin başka bir Fânî ile karıştırıldığını düşünmekteyiz, çünkü Ahdî, Fânî'yi hem Alacahisarlı olarak zikretmiş hem de Latîfî ile arasındaki hoca talebe ilişkisinden hiç bahsetmemiştir.³⁰ Şâir hakkında verilen bilgiler de diğer tezkirelerde yazarlarla uyuşmamaktadır.

Latîfî hocasını bilgi ve fazilet açısından tanınan, üstün ve faziletli bir kişi olarak zikreder. Farsça ve Arapça'yı iyi derecede bildiği ve hattat olduğu ifade edilmektedir. Bu sayılan faziletlerinin yanı sıra güzel ve beğenilen şiirlerinin olduğu³¹ söylene de Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Beyânî şiirlerini başarılı bulmaz, Latîfî hocası olduğu için onu övdüğünü söylerler.³² Latîfî, Fânî'nin yazmış olduğu Farsça sekiz öğüdü şerh ederek; başarılı bir şâirin nasıl olması gerektiğini ve etkili şiir yazmayı örnek beyitlerle açıklamıştır.³³ Sahhaflıkla geçinen kanaat sahibi bir kişi olduğu ifade edilerek kendisi hakkında "kanaat köşesinin sultanı" yorumu yapılmıştır.³⁴ Şâir hakkında günümüze kadar detaylı bir

²⁵ Sehî Beg, *Heşt Bihîşt*, 150.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 653.

Mustafa (Cârullahzâde), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, haz. Aysun Sungurhan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 144.

Aşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 497.

²⁶ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 653. Mustafa (Cârullahzâde), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, 144. Aşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, 497.

²⁷ Mustafa (Cârullahzâde), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, 144.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 652.

²⁸ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 394.

²⁹ Filiz Kılıç, "Fânî, Meylî, İsa Hoca", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 05 Ağustos 2024).

³⁰ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, haz. Süleyman Solmaz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 2018), 249.

³¹ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ*, 394.

³² Mustafa (Cârullahzâde), *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*, 144.

Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, 652.

³³ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ*, 395-399.

³⁴ Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-Müsâmirîn*, çev. Ratip Kazancıgil (İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları, 1999), 141.

çalışma yapılmamıştır. Tezkirelerde şâirin bir ya da ikişer beyit şiirlerinden örnekler verildiği görülmektedir. *Riyâzu’ş-Şu’arâ*’da aşağıda bulunan “habâb” redifli manzumesi yer almaktadır:

Devr-i la’lünde senûn mey-hâre bir ben bir habâb

Baş açuk yaluñ ayak âvâre bir ben bir habâb

Sâf-dil-i sâfi derûnumuz eylerüz âyîne-vâr

Pâk çeşm ile nazar-ı dîdâra bir ben bir habâb

Raht u bahtın suya virmiş bâda virmiş varını

Bî-dil ü bî-hân mân bî-câre bir ben bir habâb

Kâ’inâtı hiçe saymaz dehri almaz ‘aynına

Var mudur dirlerse Fânî zâra bir ben bir habâb³⁵

2.5. Fânî, Alacahisarlı

Doğum ve vefat tarihleri belli olmayan şâirin 1500’lü yıllarda yaşadığı düşünülmektedir. *Tuhfe-i Nâilî*’de 1550 yılından sonra vefat ettiği söylenmektedir.³⁶ Asıl adı da bilinmemektedir. Şâir hakkında sadece *Riyazü’ş-Şu’arâ*’da ve *Gülşen-i Şu’arâ*’da bilgi bulunmaktadır. Riyâzî, “Fânî-i Diğer” olarak bahsettiği şâiri, “Alacahisar’dan ve zümre-i dervişândan” olarak tanımlamış ve bir beytini örnek olarak vermiştir.³⁷ *Gülşen-i Şu’arâ*’da ise şâir hakkında daha detaylı açıklama yapılmıştır. Burada yer alan bilgilere göre şâirin derviş tabiatlı biri olduğu, dünyadan bir muradının olmadığı, mahlasının gerektirdiği şekilde dünyayı fânî olarak gördüğü ifade edilmektedir. *Tuhfe-i Nâilî*’de de “Derviş Fânî Efendi” olarak zikredilmektedir.³⁸ Şâirin, gerçek huzuru ve mutluluğu tasavvufta bulduğu, Zarîfî Hasan Efendi’ye intisap ederek onun tedrisinde sülûkunu tamamladığı aktarılmıştır. Farsça’yı iyi derecede bilen şâir 957 (1551)’de Irak ve Şam’a seyahat etmiş ve bu seyahatinde çok faydalar görmüştür. Gazel, kaside ve mesnevi nazım şekillerinde güzel şiirleri olup, dervişâne bir üslupla yazdığı *Belâ-zâde* adlı eserinde kendi hayat hikâyesini kaleme almıştır.³⁹ Şâir ve eseri hakkında günümüze kadar bir çalışma yapılmamıştır. Son dönemde yapılan tezkire çalışmalarında yukarıda zikrettiğimiz Fânî İsa Hoca ile Alacahisarlı Fânî’nin karıştırıldığını görmekteyiz. İki şâirin hayatı İsa Hoca’nın hayatı ile birleştirilerek Alacahisarlı Fânî için geçen bilgiler İsa Hoca’ya atfedilmiştir.⁴⁰ Halbuki ikisinin de farklı şahsiyetler olduğu görülmektedir. Tezkirelerde

³⁵ Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, haz. Namık Açıkgoz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017), 250-251.

³⁶ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 750.

³⁷ Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü’ş-Şu’arâ*, 251.

³⁸ Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 750.

³⁹ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu’arâ*, 249.

⁴⁰ Kılıç, “FÂNÎ, Meylî, İsa Hoca”.

Filiz Kılıç - Tuncay Bülbül, “Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Divan Şâirleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 43 (24 Ocak 2013), 76.

yer verilen şâire ait beyitler aşağıda bulunmaktadır.

Ebyât:

*Bezm-i 'âlemde olaldan âh kim kaht-ı şarâb
Şuyı şolmuş âsiyâbe döndi bu deyr-i harâb*

Diger:

*Bir köhne kaşır imiş görinen çarh-ı bî-ķarâr
Meh 'ankebütı hâle imiş aña perdedâr*

Diger:

*Dide-i hünbâridur her biri bir âvârenüñ
Anuñ içün Fânî'yâ meyde habâbı gözlerüz⁴¹*

Diger:

*Sergeşteyüz felek gibi yokdur sükūnumuz
Mecnūn'a çıkdı silsile ile cūnūnumuz⁴²*

2.6. Fânî

Âşık edebiyatı şâirlerinden olan Fânî'nin doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Saz şâiri Ârifî'nin ustası olan Fânî hakkındaki bilgiler Ârifî'nin 18 yaşlarında kaleme aldığı bir deftere dayanmaktadır.⁴³

2.7. Fânî

Şükrü Elçin'in *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şâirleri* adlı eserinde Fânî mahlasının yer aldığı bir şiirden tespit edilen şâirin kim olduğu hakkında malumat bulunmamaktadır. Yazar şâirin adını 17. asır âşıkları arasında zikretmektedir. Eserde, aşağıda ilk ve son dörtlüğü bulunan şiir yer almaktadır:

Seyrimde bir yere vardım

Taşı toprağı güldür gül

Seyrettim tahtı sarayı

Tahtı duvarı güldür gül

...

⁴¹ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 249-250.

⁴² Bu beyit her iki tezkirede de yer almaktadır.

Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, 251.

Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, 249.

⁴³ Tuba Özkan, "Fânî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 06 Ağustos 2024).

*Ey Fânî sen bu cevabı
Zârî bülbüle söyleme
Her dem bülbülün bahcada
Dilde figâni güldür gül⁴⁴*

2.8. Fânî, Attar Fânî

Sultan III. Murad ve Sultan III. Mehmed dönemi şâirlerinden⁴⁵ olup attarlık yaptığı için Attar Fânî adıyla meşhur olmuştur.⁴⁶ Sultan III. Mehmed Eğri Seferi'ne giderken Edirne'ye geldiğinde kendisine onu öven bir kaside sunmuş ve bunun karşılığında caize almıştır.⁴⁷ Lokman Hekim'in nasihatlerini Farsçadan Türkçeye çevirmiş ayrıca 1594 yılında yazmış olduğu manzum bir bilmece risalesinin olduğu bildirilmektedir.⁴⁸

TEİS'te yapılan çalışmada kendisinden "Fânî Çelebi" olarak bahsedilse de bu ismin nerede geçtiği hakkında bilgi verilmemiştir.⁴⁹ Biz gördüğümüz kaynaklarda Fânî Çelebi ismine rastlayamadık. *Enîsü'l-Müsâmirîn*'de şâirin aşağıdaki beyitleri yer almaktadır:

Beyit
*Köhne cisre uğrama gel ey püser
At ile geçmekten anı kıl hazer*

Bilmece
*Nedir ol hokka kim yâkûta benzer
İçi pür dürr-i meknûndur müdevver
Kapansa bir hayal olur gözünde
Açılrsa dökülür kand-ı mükerrer*

Bilmecenin cevabı
*Leb-i dilberdir anı bil sen ammâ
Deme nâdâna ağızından çıkarma⁵⁰*

2.9. Fânî Efendi, Mehmed Abdalbâkî Fânî Efendi

Fânî Efendi hakkındaki bilgiler İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'in *Son Asır Türk Şâirleri* adlı

⁴⁴ Emine Çakır, "Fânî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 06 Ağustos 2024).

⁴⁵ Şükrü Elçin, *Akdeniz'de ve Cezaîr'de Türk Halk Şâirleri* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988), 166.

⁴⁶ Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, 141.

⁴⁷ Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998), 128.

⁴⁸ Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, 141.

⁴⁹ Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, 141.

⁵⁰ Muhittin Eliaçık, "Fânî, Fânî Çelebi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 06 Ağustos 2024).

⁵¹ Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, 142.

eserinde yer almaktadır. Buradaki bilgilere göre şâirin asıl adı Mehmed Abdülbâkî'dir. Şiirlerinde "Fânî" mahlasını kullanmıştır. Fânî Efendi, Ebûbekir-zâde Ahmed İnâyet Efendi'nin oğlu olarak 1266/1850 tarihinde Süleymaniye'de dünyaya gelmiştir. Sıbyan Mektebinde okuduğu sırada hafızlığını tamamlamış ve sonrasında dönemin meşhur âlimlerinden Bağdat müftüsü Mehmed Fevzî-i Zehâvî'den medrese usulünce tahsil görerek icazet almıştır. Görev hayatına 1292/1875 senesinde Kozan sancağına bağlı Kadirli Mekteb-i Rüşdîsi'nde öğretmen olarak başlamış ve burada yedi sene çalıştıktan sonra istifa etmiştir. Daha sonrasında sırasıyla Kozan nüfus memurluğunda ve a'şâr baş kitabesinde, Feke a'şâr memurluğunda, Kozan a'şâr müdüriyetinde bulunmuştur. Müdürlük görevine atandıktan beş ay sonra a'şâr müdüriyetinin ilga edilmesi nedeniyle Kozan'da ağnam müfettişi, Feke mal müdürü olarak görev yapmış ve sonrasında tekrar ağnam müfettişi olmuştur. Şubat 1303/1885 tarihinde İstanbul'a gelerek yapılan imtihan sonucu intihabnâme almıştır. Bunun ardından Cebelibereket ve Maraş sancakları tahrirat müdürlüklerine tayin olduktan sonra 1309/1894 senesinde Bingazi'ye atanmıştır.⁵¹

Yedi çocuğu ile Bingazi'ye gitmesi ve orada yaşaması zamanın şartlarına göre kendisini bir hayli zorlamıştır. Durumundan haberdar olan İbnü'l-Emin Efendi, Sadrazam Cevad Paşa'nın mühürdanlığını yapan Tayyar Efendi'ye bu durumu bildirerek kendisinin tekrar Maraş'a atanmasına vesile olmuştur.⁵² Abdülbâkî Fânî, Bingazi'ye gidişini ve sonrasında Maraş'a olan tayinini *Manzum Terceme-i Hâl'*inde⁵³ şöyle anlatır:

*Beni Bingazi'ye baht-ı siyâhım eyledi tahvîl
İlahi sen bilirsin hâlimi bilmem ne hikmettir
Mevani hep müheyyâ bende yokken bir aded lira
Yedi etfal ile Bingazi'yi bulmak ne külfettir
Haziran altısında üç yüz on bir sâl-i mâlîde
Yine tayin olundum Maraş'a lutf-i sadârettir⁵⁴*

Sekiz sene Maraş'ta görev yaptıktan sonra kendi isteğiyle ikinci kez Cebelibereket'e tayin olmuş ve sonrasında da Mersin tahrirat müdürlüğünde görev yaptığı esnada tazminat alarak hizmetten çekilmiştir. Bundan sonraki hayatını hanımının memleketi olan Kadirli'de tedrisat ile geçirmiştir. İbnü'l-Emin Efendi de babasının Kozan mutasarrıflığı yaptığı sırada Fânî Efendi'den Arap ve Fars edebiyatı, hat dersleri aldığını ifade eder.⁵⁵

TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü) kapsamında yapılan çalışmada⁵⁶ Fânî Efendi'nin vefat tarihinin bilinmediği ifade edilse de İbnü'l-Emin Mahmud Kemal Efendi'nin eserini sonunda yaptığı ilave bölümünde Abdülbâkî Fânî Efendi'nin 3 Kanunusani 1936 (19

⁵¹ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 1/364.

⁵² İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1969, 1/364.

⁵³ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, bu eserin 1 Şubat 1321'de (14 Şubat 1906) Adana'da bastırıldığını söylese de söz konusu esere ulaşamamıştır.

⁵⁴ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1969, 1/364.

⁵⁵ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/365.

⁵⁶ Mehmet Arslan, "FÂNÎ EFENDİ, Ebûbekir-zâde Mehmed Abdülbâkî Fânî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 31 Temmuz 2024).

Mayıs 1935) tarihinde hanımının memleketi olduğu için yıllardır oturduğu Kadirli’de vefat ettiği ve Alacami kabristanına defnolunduğu bildirilmiştir.⁵⁷

İbnü’l-Emin, Fânî’nin çevresi tarafından çok sevildiğini ve herkesin kendisinden memnun olduğunu söylemektedir. Şairliğine de değinen İbnü’l-Emin, bulunduğu her mecliste sohbetlerinin zevkle dinlendiğini, her konuda insanlara fikir veren münevver bir zât olduğunu ifade etmektedir. Birçok şiiri olmasına rağmen kendi şiirlerini toplayıp bastırmamıştır.⁵⁸ Şâirin bir gazeli şu şekildedir:

Senin âyâ esîr-i dest-î gaddâr olduğun var mı
Tesellî verme cândan böyle bîzâr olduğun var mı

Ser-i mû aşk ile rabt ü alâkan yoktur ey zâhid
Senin zülf-i perîşâne giriftâr olduğun var mı

Merî-i aşka müşküldür şifâ ey İbn-i Sînâ âh
Nigâh-ı çeşm-i mahmûr ile bîmâr olduğun var mı

Ene’l-hak narasından urma dem ey şeh-i bî-nusrat
Deminden pîr-i Mansûr’un haberdâr olduğun var mı

Beşer şeklindeki iblisi pür-telbîse aldanma
Maâzallâh zelîl-i kaydı mekkâr olduğun var mı

Ne mucizdir, ne sâhîr âdetâ bir şâir-i mâhir
Leb-i Fânî gibi sen de dürer-bâr olduğun var mı

2.10. Fânî, Mehmed Reşid Fânî⁵⁹

Asıl adı Mehmed Reşid’dir. 2 Ocak 1877 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olan Varna’da dünyaya gelmiştir. Babası İbrahim Rağıp Efendi, annesi Hatice Kışver Nur Hanım’dır. Reşid Fânî’nin eğitim hayatı, çeşitli okullarda aldığı eğitimle şekillenmiştir. Amasya, Beşiktaş ve Yenişehir Rüşdiyelerinde eğitim gören şâir, Vefa İdadisinde lise eğitimini tamamlamıştır.⁶⁰ Temmuz 1899’da Mekteb-i Mülkiye-i Şâhânedan mezun olmuştur. Bu okuldan "aliyyü’l-‘âlâ ve karîbu’l-‘âlâ” mertebeleri ile

⁵⁷ İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 4/2191.

⁵⁸ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1/365.

⁵⁹ Reşid Fânî, Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşamış unutulmuş şâirlerimizdendir. Hakkında şimdiye kadar hiç çalışma yapılmamıştır. Şiirleri ve hayatı 2023 yılında yapılan doktora çalışması ile gün yüzüne çıkarılmıştır. Şâir ve şiirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şevket Enes Samancıoğlu, *Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2023).

⁶⁰ Şevket Enes Samancıoğlu, “Unutulmuş Bir Şâir: Reşid Fânî”, *İSTEM* 41 (30 Haziran 2023), 165.

mezun olan şâirin başarılı bir öğrenci olduğu arşiv belgelerinde belirtilmektedir.⁶¹

Mekteb-i Mülkiyede eğitimini tamamlayan Reşid Fânî, 1899'da Şûrâ-yı Devlet Tanzimat dairesinde üçüncü sınıf mülazım olarak göreve başlamış ve burada bir yıl görev yaptıktan sonra Mart 1900'de Maliye Nezâret-i Celilesi Mektubî Kalemi kâtipliği görevinde bulunmuştur. Üç aylık kâtiplikten sonra İzmit Sancağı mutasarrıflığında kaymakamlık stajını tamamlayarak 1902'de Erbaa kaymakamı olarak atanmıştır. Daha sonra sırasıyla Mecitözü, Gümüşhacıköy, Koniçe, Kirmasti, Bolvadin, Yenişehir, Derik, Lâdik, Giresun, Boyabat, Karacabey ve Ilgaz kaymakamlığı yapmıştır. 9 Ocak 1928'de Ilgaz kaymakamlığından emekli olmuş ve hayatını bir süre daha burada sürdürmeye devam etmiştir. Reşid Fânî'nin vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1930-1932 tarihleri arasında vefat etmiş olabileceği tahmin edilmektedir.⁶²

Şâir, 1913 yılında Kocamustafapaşa'da bulunan Küçük Hüseyin Efendi'ye bağlanarak tasavvuf yoluna adım atmıştır. Küçük Hüseyin Efendi'ye intisap etmesinin ardından, şâirin şiirlerinin içeriğinde belirgin bir değişim gözlemlenmiş, gazel formunda yazdığı şiirlerin sayısında da bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca, ayet ve hadis iktibaslarına da tarikat yoluna girdikten sonra daha sık yer vermeye başlamıştır.

Reşid Fânî, bir dönem dünyalık işlerin peşine düştüğünü, bu yüzden büyük bir sıkıntı ve üzüntü içinde olduğunu, ancak şeyhinin manevi desteği sayesinde bu ıstırapların sona erdiğini ifade eder. Bu irfan yoluna katıldığı için Allah'a şükrettiğini dile getirir:

Bir zamân dūcâr-ı teşvîş-i cihân olmuş idim

Çarķ-ı emvâc-ı ğumûm etmişti bahr-ı ıztırâb

Ħamdu lillâh himmet-i kudsîyyeñizle kurtulup

Sofra-i 'irfân-ı Ħaķ'dan ben de oldum hisse-yâb⁶³

Küçük yaşlarda şiire ilgi duyan şâir, bu yaşlarda yazdığı şiirleri daha çocukken *Hatıra-ı Dil* adı ile topladığını ifade etmektedir. Bu eser her ne kadar elimizde olmasa da şâirin yazmış olduğu *Fânî Çiçekler* adlı eserde burada yer alan şiirlerden örnekler bulunmaktadır. Reşid Fânî'nin en hacimli eseri *Fânî Çiçekler*'dir. 751 sayfadan oluşan eser içerisinde divan şiiri ve yeni Türk edebiyatı nazım şekilleri ile yazılmış manzumeler bulunmaktadır. Şâir eser içerisine ayrıca bir divançe bölümü oluşturmuştur. Eser üzerine yaptığımız doktora çalışması sonucunda mecmuada bulunan şiirler ve şâirin hayatı ilim dünyasına sunulmuştur. *Fânî Çiçekler* ve şâirin kendi el yazısı ile topladığı diğer eserleri *Türk Güneşi Türk'ün Eşi*, *Öyleyse Dostlar* adlı eserler tek nüsha olarak şahsî kütüphanemizde yer almaktadır. Ayrıca *Fânî Çiçekler* adlı eser içerisinde yer alan "divançe" bölümü ve şâirin gazel nazım şekli ile yazdığı şiirler *Divançe-i Fânî* adıyla kitap olarak yayınlanmıştır.⁶⁴

Reşid Fânî'nin kaymakamlık görevi sebebiyle bulunduğu şehirlerdeki yerel dergi ve gazetelerde şiirlerinin yayımlandığı bilinmektedir. En çok *Cerîde-i Sûfiyye*'de şiirleri yayımlanan şâirin, bu dergideki manzumeleri sayesinde hem edebî çevrelerde hem de

⁶¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

⁶² Samancıoğlu, *Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, 33.

⁶³ Samancıoğlu, *Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, 90.

⁶⁴ Şevket Enes Samancıoğlu, *Divançe-i Fânî* (İlahiyat Kitap, 2024).

tasavvufî çevrelerde tanınırlığının arttığı söylenebilir. Mustafa Fevzi ve Recep Vahyî gibi dönemin önemli şâirleri ile bu dergi üzerinden karşılıklı nazireler ve tuhfeler yazmıştır. *Cerîde-i Sûfiyye* dışında *Halka Doğru Mecmuası*, *Sinop Gazetesi*, *Irmak Mecmuası*, *Işık Mecmuası*, *İzler Mecmuası*, *Necat Gazetesi* ve *Halk Yolu Mecmuası* gibi yayınlarda da şâirleri yayımlanmıştır. Şâirin bir gazelini örnek olması için buraya alıyoruz.

Gazel

Ben nerdeyim yâ Rabbenâ nerde o cānānım 'aceb

Ŧoğmaz mı ol māhım yine bitmez mi hicrānım 'aceb

Zıll-i vücūdum zulmeti dūnyāmu zindān eyledi

Bir Ŧu 'le vermez mi ola ol mihr-i tābānım 'aceb

Bir cāh-ı esfel ka 'rına düşdüm yetiş imdādıma

Bir fā 'ide vermez n' için sa 'y-i firāvānım 'aceb

Himmat meger senden ola bu çillemiz artık tola

Dād u mürüvvet bu kula etmez mi sulţānım 'aceb

Fānî-i kemter bendesin 'afv eyler elbette İllāh

Deryā-yı rahmetden daħi vāsi ' mi 'iŦyānım 'aceb

2.11. Fānî, Lütfi Filiz

Lütfi Filiz, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 1911 yılında İzmir'in Tire ilçesinde dünyaya gelmiştir. Tire'de saatçilikle geçimini sağlayan Abdurrahman Efendi'nin yedi çocuğundan beşincisidir. 1915'te Tire'de çıkan büyük bir yangın sebebiyle küçük yaşta ailesiyle Tire'nin Karacaali köyüne giderek bir yıl orada kalmışlardır. İlk eğitimini Karacaali'de babasından alan Lütfi Filiz, Kur'ân-ı Kerim'i küçük yaşta hatmetmiş ve okumayı bildiği için 6 yıllık ilkokul eğitimini beş yılda tamamlamıştır. Sonrasında medrese tahsiline başlasa da medreselerin kapatılmasından dolayı eğitim hayatı yarım kalmış ve baba mesleği olan saatçiliğe başlamıştır.⁶⁵

Çocuk yaşlarından itibaren müziğe ilgi duyan Lütfi Filiz, gençlik yıllarında ud çalmaya başlamış, Tire Cumhuriyet Halk Fırkası Bandosunda trompet ve flüt çalmıştır. İlerleyen zamanlarda Çekoslovakya'dan gelen hocanın etkisiyle keman çalmıştır. 45 yaşından sonra tasavvuf etkisiyle neye ilgi duymaya başlayan şâir, Tire Musikî ve Sahne Sevenler Cemiyeti'ni kurarak, birçok konser vermiştir.

Lütfi Filiz, 34 yaşındayken Mevlevî dedelerinden Osman Dede'ye intisap etmiş ve bununla hayatında büyük değişimler olmuştur. Hayatının son beş yılını Tire'de geçiren

⁶⁵ "Noktanın Sonsuzluğu / Lütfi Filiz (Fānî)" (Erişim 07 Ağustos 2024).

Osman Dede, vefatına kadar Lütfi Filiz'i yetiştirmeye devam etmiştir. Osman Dede'nin vefatından sonra yaklaşık on sene manevî bir boşluk döneminde olan şâir, Şapkacı Aziz Efendi olarak bilinen zâta bağlanmıştır. Şâir intisabını şöyle anlatmaktadır:

*Ben kitâb-ı kâ`inâtı hatmetmiş sanurdım sevgilim
Kadd-i mevzûnun görüp tekrâr eliften başladım⁶⁶*

Lütfi Filiz'in Aziz Efendi'ye olan muhabbeti onun için hayatında yeni bir doğuş olmuştur. Şâirin divanını oluşturan şiirlerin büyük bir kısmı bu dönemde yazılmıştır. 1979 senesinde saatçiliği bırakan şâir, 1981 yılının mart ayında Aziz Efendi'nin vefatından sonra kendisine verilen öğreticilik görevini üstlenmiştir.

Şiirlerinde Fânî mahlasını kullanan şâirin 1945'ten beri çeşitli dönemlerde aruz ve hece vezniyle yazmış olduğu şiirler bir araya getirilerek *Fânî Divanı* oluşturulmuştur.⁶⁷ Ayrıca 1983-1988 yılları arasında yaptığı sohbetler toplanarak dört cilt olarak *Noktanın Sonsuzluğu* ismiyle, şâirin bestelemiş olduğu ilahiler ve müzik albümü yine aynı isimle Pan Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

Eserlerinde ve şiirlerinde tasavvuf anlayışının etkileri yoğun bir şekilde görülmektedir. Şiirlerinde aynı zamanda divan şiirinin izleri de görülmektedir:

*Fâniyâ bu sözleri sen değılsin söyleyen
Nutm eden Hakk'ın dili, dilde tercüman benim⁶⁸*

Osmanlı'nın son zamanlarındaki tüm zorlukları yaşayarak Cumhuriyet devrinde yetişen şâir, 14.12.2007 tarihinde vefat etmiştir. Şâirin bir gazeli aşağıda örnek olması için verilmiştir.

*Gazel
Nâr-ı aşkla kim ki yansa âkıbet âbâd olur
Aşk-ı Hak'dan olsa yoksun bir gönül nâ-şâd olur*

*Sanma âlem mâ-sivâdır kıl nazar îmân ile
Haşri neşri aşk bilenler dâ'imâ dil-şâd olur*

*Bahr-i aşk emvâcı dâ'im bak telâtum etmede
Âşık u ma'şûk yönünden aşk-ı Hak nev-zâd olur*

*Evveli aşk âhiri aşk her ne varsa hepsi aşk
Kim ki aşkı bildi buldu gönlü elbet şâd olur*

*Aşkı bilmek kendini bilmek demekdir şübhesiz
Kendini derk etmeyenler cehl ile berbâd olur*

⁶⁶ "Noktanın Sonsuzluğu / Lütfi Filiz (Fânî)".

⁶⁷ Lütfi Filiz, *Fânî Divanı*, haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç (İstanbul: Pan Yayınları, 2002).

⁶⁸ "Noktanın Sonsuzluğu / Lütfi Filiz (Fânî)".

Sevgiliyi kim ki buldu kendini bildi o dem

Sırr-ı aşkı anlayıp hem hür olur âzâd olur

Dost Azîz Kenzî'de buldun Fâniyâ sen kendini

Teşne-dil birleşdi artık neş'eler müzdâd olur⁶⁹

Sonuç

Sonuç olarak, edebiyat tarihimizde aynı mahlası kullanan şâirlerin tespiti ve bu şâirlerin eserlerinin bir araya getirilmesi üzerine yapılan çalışmalar, edebiyat araştırmaları açısından büyük bir değer taşımaktadır. Bu çalışmalar, sadece şâirlerin kimliklerinin netleşmesine ve eserlerin doğru bir şekilde sınıflandırılmasına olanak tanımakla kalmaz; aynı zamanda edebî dönemlerin, akımların ve üslup farklılıklarının daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesine de katkı sağlar. Aynı mahlası kullanan şâirler arasındaki etkileşimlerin ve benzerliklerin incelenmesi, mahlasların tarihsel ve kültürel bağlarının ortaya konulması gibi süreçler, edebiyat tarihinin daha derinlemesine anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Ancak, incelediğimiz Fânî mahlaslı şâirler hakkında elimizde yeterli veri bulunmadığı için biz çalışmamızda böyle bir değerlendirmede bulunamadık. Ayrıca, bu tür çalışmaların yeni araştırma alanlarına ve sorulara kapı aralaması, edebiyatımızın farklı yönlerinin keşfedilmesine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, aynı mahlası kullanan şâirlerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve bu şâirlerin eserlerinin araştırmacıların hizmetine sunulması hem edebiyat tarihinin yeniden inşası hem de gelecekte yapılacak çalışmaların sağlam bir temel üzerine kurulması bakımından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, bu tür araştırmaların, edebiyat tarihinin ve şâir biyografilerinin daha sağlıklı bir şekilde inşa edilmesine katkıda bulunacağı açıktır.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu çalışmada, Türk edebiyatında Fânî mahlasını kullanan on bir şâir tespit edilmiştir. Bu şâirler arasında en tanınmış olanı, Ali Şîr Nevâî'dir. Fânî kelimesinin kökeni tasavvufî bir kavrama dayanmakta olup, bu mahlası kullanan şâirlerin büyük çoğunluğunun tasavvufa yakın oldukları görülmektedir. Çalışmamızda yer verdiğimiz Fânî Dede, Attar Fânî (Fânî Çelebi), Lütfi Filiz (Fânî) Mevlevî tarikatına mensup şâirlerdir. Diğer şâirlerden Reşid Fânî Nakşî, Alacahisarlı Fânî ise Halvetî'dir. Bu durum, fânî kelimesinin anlam dünyasının, şâirler tarafından manevi bir derinlikle benimsendiğini ve şiirlerinde bu kavrama sıkça yer verdiklerini göstermektedir. Bu nedenle, Fânî mahlası etrafında şekillenen edebî üretimin, tasavvuf geleneğinin izlerini taşıdığı ve bu geleneğin şâirler üzerindeki etkisinin önemli derecede yoğun olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak Fânî mahlasını kullanan İsa hocanın ömrünün sonlarına doğru yaşının ilerlemesinden dolayı bu mahlası tercih ettiği görülmektedir. Bu da kelimenin tasavvufî anlamının haricinde, şâirin hayatındaki dünya görüşü ve yaşadığı fiziksel değişimlerle ilişkili olarak bir tür "geçicilik" veya "fanilik" kavramını yansıttığını, dolayısıyla fânî mahlasıyla, insanın maddi varlığının nihayetinde geçici olduğunu ve ölümün kaçınılmaz gerçeğini kabul ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Fânî mahlasını kullanan şâirlerin 15 ve 16. yüzyıllarda daha ağırlıkta olduğu görülmektedir. Sonrasında ise son dönemde bu mahlası kullanan üç şâirin olduğu ortaya

⁶⁹ Filiz, *Fânî Divanı*, 86.

çıkılmaktadır. Bu şâirlerden Reşid Fânî tezkire kitaplarında yer almamaktadır. Bu durum, ilerleyen dönemlerde de Fânî mahlasını kullanan yeni şâirlerin ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir.

Son dönemde gerçekleştirilen tezkire çalışmalarında, Fânî mahlasını kullanan şâirler arasında yer alan Fânî İsa Hoca ile Alacahisarlı Fânî'nin karıştırıldığını gözlemlemekteyiz. Bu iki şâirin yaşam öyküleri ve edebî faaliyetleri, çeşitli kaynaklarda birbirine karıştırılarak sunulmuş, İsa Hoca'nın biyografisi ile Alacahisarlı Fânî'ye ait bilgiler birleştirilmiştir. Bu karışıklık sonucunda, Alacahisarlı Fânî'nin hayatına dair kayıtlı bilgiler, yanlışlıkla İsa Hoca'ya atfedilmiştir. Biz çalışmamızda bu iki şâirin hayatını kaynaklarda geçtiği şekilde aktardık.

Fânî mahlasını kullanan şâirleri bir araya getirdiğimiz bu çalışmamızın, bu mahlas üzerinde araştırma yapacak olan edebiyatçılara ve akademisyenlere yardımcı olacağını ümit ediyoruz. Bu çalışma, Fânî mahlasının Türk edebiyatındaki kullanımını ele alarak, şâirlerin biyografileri, edebî eserleri ve mahlasın tasavvufî anlam dünyasıyla olan ilişkilerini incelemektedir. Ayrıca, ilerleyen araştırmalar için Fânî mahlasının Türk edebiyatı içerisindeki yerini ve etkisini daha iyi anlamaya yönelik katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu çalışmamın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. * Bu çalışma Prof. Dr. Hikmet ATİK danışmanlığında 25.09.2023 tarihinde tamamladığımız Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin) başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. * This study is based on the doctoral dissertation titled Rashid Fânî's Life and His Work "Fânî Çiçekler" (Analysis-Text), which we completed under the supervision of Prof. Dr. Hikmet ATİK on September 25, 2023.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Abdurrahman Hibri. *Enîsü'l-Müsâmirîn*. çev. Ratip Kazancıgil. İstanbul: Edirne Valiliği Yayınları, 1999.

Akün, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/389-427. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Arslan, Mehmet. "Fânî Efendi, Ebûbekir-zâde Mehmed Abdülbâkî Fânî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 31 Temmuz 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-efendi-ebubekirzade-mehmed>

Aşık Çelebi. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*. haz. Filiz Kılıç. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>

Atik, Hikmet. "Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şâirler". *İSTEM* 5 (2005), 169-180.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Azamat, Nihat. "Divane Mehmed Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/435-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Bağdatlı Ahdî. *Gülşen-i Şu'arâ*. haz. Süleyman Solmaz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*. No. 92, Gömlek No. 331.

Çakır, Emine. "Fânî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 06 Ağustos 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani>

Elçin, Şükrü. *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şâirleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

Eliaçık, Muhittin. "Fânî, Fânî Çelebi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 06 Ağustos 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-fani-celebi>

Esrar Dede. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*. haz. İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.

Filiz, Lütfi. *Fânî Divanı*. haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç. İstanbul: Pan Yayınları, 2002.

İçli, Ahmet. "Divan Edebiyatında Levendî Mahlaslı Şairler ve Musullu Levendî". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 7/18 (25 Temmuz 2020), 203-217. <https://doi.org/10.17822/omad.2020.154>

İçli, Ahmet. "Klasik Türk Edebiyatında Fasihi Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihi'ye Atf Edilen Divan Üzerinde Analitik Bir İnceleme". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1/53 (25 Mart 2022), 206-231. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.1059223>

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.

İpekten, Haluk vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998.

Karataş, Ahmet. *XVI. Asır Türk Edebiyatının Rızâi Mahlaslı Şâirleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2013.

Kartal, Ahmet - Çetindağ, Yusuf. "Alî Şîr Nevâyî/Nevâî, Fânî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 08 Ağustos 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-sir-nevai>

Kayhan, Abdulkadir. *Divan-ı Fânî İncelemesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Kılıç, Filiz. "Fânî, Meylî, İsa Hoca". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 05 Ağustos 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-meyli-isa-hoca>

Kılıç, Filiz - Bülbül, Tuncay. "Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Divan Şairleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 43 (24 Ocak 2013). <https://hvbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/942>

Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şu'arâ*. haz. Aysun Sungurhan. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0>

Koncu, Hanife. "Klâsik Türk Edebiyatında Vâlî Mahlaslı Şairler ve Vâlî-i Âmidî". *İlmi Araştırmalar* 9 (31 Ocak 2014), 119-132.

Kut, Günay. "Ali Şîr Nevâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/449-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Latîfî. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. haz. Rıdvan Canım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>

Levend, Ağâh Sırrı. *Ali Şîr Nevâî Hayatı Sanatı ve Kişiliği*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1965.

Mehmet Nâil Tuman. *Tuhfe-i Nâilî*. haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.

Mustafa (Cârullahzâde). *Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü's-Şu'arâ)*. haz. Aysun Sungurhan. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0>

Özkan, Tuba. "Fânî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 06 Ağustos 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-mdbir>

Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 24. Basım, 2014.

Riyâzî Muhammed Efendi. *Riyâzü's-Şu'arâ*. haz. Namık Açıkgöz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>

Sahih Ahmed Dede. *Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye)*. haz. Cem Zorlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Samancıoğlu, Şevket Enes. *Divançe-i Fânî*. İlahiyat Kitap, 2024.

Samancıoğlu, Şevket Enes. *Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2023.

Samancıoğlu, Şevket Enes. "Unutulmuş Bir Şair: Reşid Fânî". *İSTEM* 41 (30 Haziran 2023), 159-184. <https://doi.org/10.31591/istem.1280928>

Sehî Beg. *Heşt Bihîşt*. haz. Halûk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen, Hüseyin Ayan, Turgut Karabey. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191370/sehi-beg-hest-bihist.html>

Sofuoğlu, Nesrin. "Türk Edebiyatında Hâdî Mahlaslı Şairler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2020), 44-65.

Sofuoğlu, Nesrin. "XVI. Ve XVII. Yüzyılda Yaşamış Hâdî Mahlaslı Şairler Üzerine". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2020), 199-230.

Sona, İbrahim - Keskin, Mahir Selim. "Türk Edebiyatında 'Sırrî' Mahlaslı Şairler ve 'Derviş Selim Sırrî Dîvânî'". *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (24 Nisan 2019), 16-36.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Yıldız, Alim. "Divan Edebiyatında Fenâyî Mahlaslı Şairler". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 7/1 (2003), 345-356.

Yılmaz, Ahmet. "Türk Edebiyatında Natî Mahlasını Kullanan Şairler". *İSTEM İslam Sanat, Tarih Edebiyat ve Musiki Dergisi* 2 (2003), 77-80.

"Noktanın Sonsuzluğu / Lütfi Filiz (Fânî)". Erişim 07 Ağustos 2024. <http://www.noktaninsonsuzlugu.com/biyografiler/lutfifiliz.htm#>